

Solymár István levele

Csohikám,

már vagy egy hete odaadtam a kiadónak a kéziratot három példányban, azóta talán lektoroknak is kiadták.

Az utólagos módosítást azért kikötöttem a kísérő levélben, hátha „belemagyarázásaim” némelyikét idegen ötletnek éreznéd. Igyekeztem ugyan nagyon szigorúan annál maradni, amit láttam, de egy kicsit legalább a másik nyelven is el kell indítani a párbeszédet. Jó dolog az átélés, írói fantázia, mégis én ezt a határterületet szeretem, ahol a tények is jelen vannak, de azért a gondolatok is elindulnak. Ha sikerül a kettőt feszültségben tartani, akkor elfogadható iromány keletkezik.

Azért nem vittem most ki Hozzád ezt a részt, mert úgy gondoltam, hogy szerdán a zsüriből átcsábítalak a Galériába. Mégis jobb lesz, ha nyugodtan elolvasod. (És nyugodtan közlöd, ami nem tetszik.)

Ez még nem tisztázati példány, Nálad maradhat.

Ölel Pista
(1974. május 8.)

SOLYMÁR ISTVÁN

Csohány Kálmán pályaképe

Csohány Kálmán 1925-ben született Pásztón. Gyermekkorát és ifjúságát Palócföld szolid hegyvidékén élte, ahol akkoriban még a bányászok többsége is parasztházakba tért haza munka után.

Szülőföldje máig hordozza a kulturális ellentmondások örökségét. Nem volt ezen a tájon sem a dunántúli, sem az alföldi mezővárosokéhoz hasonló polgárosodás. Jobbágyok szegényparaszti utódai éltek errefelé uradalmi birtokok árnyékában. Juhászok, szénégetők, favágók, mezőgazdasági cselédek ivadékai mentek el kenyeret keresni a múlt század végétől kezdve megnyitott szénbányákba. A kivándorlási hullámok sokat közülük Kanadáig vetettek. Salgótarján, ahol Csohány érettségét tett, máig is az új városok közé tartozik, művészeti öröksége csekély és töredékes. A salgótarjáni szénmedence forradalmi hagyományai viszont erősek, országosan is kiemelkedőek. A szervezett munkások mozgalma 1919-ben és 1944-ben az ellenforradalom és a fasizmus elleni harc egyik központjává tette ezt a vidéket. Az első világháború után született s a második világháború idejére felnövő nemzedék igen gyakran találkozhatott itt az elégedetlenségen felül másképpen is gondolkodó emberekkel. A kommunistaság gyanúja – nem ok nélkül – ott lebegett

a vidék munkássága, napszámos, summás szegénysége fölött, s a kíméletlen osztályelnyomást megvalósító csendőrség éber figyelmet szegezett az itteni népre.

A nadrágszűj földeken kínlódó, summásságba járó parasztság tömegeinek életformájában az elmaradott gazdasági viszonyok ugyanakkor megőrizték a hagyományos paraszti kultúrát. A használati tárgyak, bútorok, dísz tárgyak lassan, hosszú idő múltán cserélődtek ki, a népviselet századunk közepéig fennmaradt a falvakban, az öregek máig megtartották. Lakzikban, búcsúkkor még népdalokat is énekeltek, amikor a gyermekek az iskolában országszerte tanulni kezdték a Kodály–Bartók és a nyomukban járó gyűjtők-feltárta népi zenei nyelvet.

Csohány Kálmán a mélyreható változás nemzedékének tagja. Salgótarjánban érettségizett 1944-ben, életének első két évtizedét a régi világ és annak felbomlása töltötte ki. Az ifjúság különösen fogékony korszaka minden érzékeny alkatú embernek, bár bizonyos védettséget is ad a megrázkódtatásokkal szemben. Csohány Kálmán is önkéntes választással ment elébe az eseményeknek, fakitermelésen vállalt munkát a csiki havasokban, így keresett kibúvót a „levente”, majd katonai szolgálat alól, melybe utóbb az ő korosztályát is kötelezték.

Valóban ott vészelte át a háború végét, s közben olyan helyzetbe jutott, hogy egy darabig elindulni nem tudott hazafelé. Erdély – az ott átélt éhezések, fázások ellenére – kitörölhetetlen emléket hagyott benne, második hazája lett. Székelyföldön naponta olyan derűs, emberséges paraszti gesztusokat tapasztalt, amelyek a palóc népre is jellemzőek. A székelységnél található népi kultúránk legsűrűbb tenyészeté, tájnyelve érzékletességében, archaikus zamatában és ritmusában páratlan. Székelyföld embere, tája, egész közege az életbölcesség, életismeret iskolája lehet annak, aki figyelmes e különös világ tanítására. A népi romantika, mely Csohány évjáratának jobbait feltétlenül megérintette, ott részben igazolást nyerhetett, különösen egy önmagát kétkezi nehéz munkával fenntartó, tanult és fogékony fiatalember reális szemléletének oldaláról.

Erdély sokban segítette Csohányt később az anyanyelvi képteremtésben, munkáin erre vallanak a térkitöltésnek és a ritmusnak az erdélyi Nagy Istvánéval lényegbevágó különbözőségei ellenére is, rokon megoldásai.

1945-ben visszaérkezett Pásztóra. 1946-ig vasúti pályamunkás volt, majd 1946–47-ben szénbányászként dolgozott Nagybátonyban. A felszabadulás utáni években sok más korbéli társa járt hasonló utat. A régi pályaválasztás helyébe még lassan bontakoztak az új tervek, a megélhetés, újjáépítés gondjai között az éppen kezük ügyébe eső munkát vállalták. A munkáséletben, népi világban való otthonosság nélkül el sem tudnánk képzelni Csohány Kálmán grafikai költészetét. Alakjaival grafikánkban épp úgy megteremtette a népi típusok egyik csoportját, akár Medgyessy Ferenc a szobrászatban. Még a magány és az elmúlás fojtó előérzetét kifejező lapjain is nyilvánvaló a közösségben való gondolkodás. A szimbolikus jelentést hordozó fő kompozíciós elemeket munkáin közösséget felmutató figurák és jelek hordozzák.

1947-ben felvették a Képzőművészeti Főiskolára. 1952-ben szerezte meg a grafikus diplomát. Hincz Gyula, Koffán Károly, Ék Sándor és Konecsni György volt a mestere. Tanulmányainak időszaka egybeesik az u.n. személyi kultusz válságos éveivel. Népi kollégistaként őt is érintette a fordulat éve utáni művészetpolitika, melynek útvesztése során a munkás-paraszt környezetből fényes tervekkel összetoborzott fiatalok egyszeriben bűnös politikai irányzat részeseiként utcára kerültek,

zsúfolt pesti albérletekbe húzódva folytatták tanulmányaikat. A Főiskola is olyan próbák elé állította Csohányt naturalista követelményeivel, sematizáló igényével, amelyeken alig tudott átvergődni. A küzdelmes, bizonytalansággal teli években a tehetséges fiatalok mohón keresték a művészet valós igazságait, elrejtett tanulságait. Csohány talán annak köszönheti széles műveltségét és mély ítélőképességét, hogy oly kevés segítséget kaphatott megszerzésükhöz. Önmagának kellett feltárnia a forrásokat.

Nemzedékének tagjai között törvényszerűen létrejött bizonyos összetartozás érzése, kölcsönös segítőkészség a közös nehéz vállalkozásban. Az új világ formálásához toborzott népfiai jórésze érett korában így is áldozata valamilyen módon a többszörös túlterhelésnek. A modern élet – főleg az idegrendszer számára – eleve fokozott igénybevételt jelent a fővárosban. Nekik az életforma-váltás, az új életvitel bizonytalansága, tapasztalatlansága, a kialakult körülmények hiánya megsokszorozta annak terhét. Hivatásuk felismerése és kifejtése bonyolult, szorongató kérdések és következmények között alakult. Kondor Béla korai halálának és társai egy-egy nehezen kiheverhető megrokkolásának magyarázata e körül kereshető, miközben ismételten öntelt kioktatásokat nyertek „toporgás” és hasonlók ellen.

Csohány Kálmán grafikai munkásságára kezdettől jellemző a tömör, lakonikus fogalmazás és a külsőséges formai modorosságok mellőzése. Kezdeti rajzain, illusztrációin sem törekszik a színhely és a cselekmény leltározására, sem pedig a műtől idegen, keresett, bravúros dekoratív grafikai megoldásokra. A lényeg, a vers, elbeszélés, regény teljes mondanivalója nyomán támadt élmény megfogalmazása, mindennek előtt való számára: az irodalmi műből kivont igazságot hitelesen, mégis egyéni látomással, képben újjáteremtve rajzolja meg. Látásmódja szemérmes, zárt. Nagy gesztusok helyett az indulati, érzelmi feszültség belülről felfokozott, kívülről szinte a terheléstől statikussá merevedett pillanatait keresi fel. Művészi fejlődése nem egyéb fokozatos és fokozódó elmélyülésnél. Mindig többet tud elhagyással hozzátenni kifejezőerejéhez, kompozíciója bonyolultabbá válik, gondolati és indulati úttörését követik mind határozottabbá, majd szinte önkéntelenül elevenné váló vonalai, melyek végül már szeizmográf érzékenységgel válnak egyé a tartalmi mondanivalóval; bevésődnek, hurkokba szaladnak, lebegnek, közvetítik a szív dobbanásainak ritmusát.

A keletkezés és elmúlás kérlelhetetlen törvényének súlyos világa a Csohányé. Illusztrálásban is ez áll közel hozzá. Néha ugyan felvillan az emberséges, megbocsátó humor is egy-egy rajzán, de inkább kivételként, többnyire fájdalmasan komoly látomásokkal viaskodik.

1951-ben jelentek meg első illusztrációi Saltikov-Scsedrin: Külföldön című könyvében. A múlt századi satirikus orosz író zseniális mestere az önző, korlátolt embertípusok pörére vetkőztetésének. Tamási Áron, Tersánszky Józsi Jenő feledhetetlenül élő figurái következtek, majd Csohány rajzművészetéhez különösen illő magyar és bolgár népballadák, azután József Attila, Áprily Lajos, Kassák Lajos, Juhász Ferenc, Illyés Gyula, Déry Tibor és több más magyar és külföldi költő, író illusztrálása.

Az illusztráció fogódzkodót is jelentett Csohány grafikus-nemzedékének. A könyvkiadók tevékenysége nem esett olyan szorosán a képzőművészet kulturális politikájában az ötvenes évek szellemének folyamatosságát fenntartó irányítók és

ellenőrzők hatáskörébe, az irodalmi remekművek különben sem túrték volna a rajzi sematizálást. A magyar grafika reneszánsza – ahogyan a hatvanas évekre kibomlott grafikai irányzatot szoktuk volt nevezni – kapcsolatot talált a legjobb századunkbeli hagyományokkal. Nemes Lampérth József, Uitz Béla, Derkovits Gyula, Nagy István rajzművészetével, a közvetlen, élő elődök – Barcsay Jenő, Szabó Vladimír, Szalay Lajos – munkásságával, a miskolci Grafikai Biennálék megindulásával önálló, rendszeres kiállítási fórumra jutott, a hódmezővásárhelyi tárlatokon, majd az országos tárlatokon mindjobban magára vonta az erőteljes, új művészi eredmények iránt nem közömbös képzőművészeti közönség figyelmét. Csohány Kálmán hódmezővásárhelyi kapcsolatainak egyik ágát kerámiái képviselik. Ott égette színes kerámia-falképeit, melyek kommunális belső terekbe kerültek, szállodákba, kórházakba, óvodába.

Pázmány Péter mondta, hogy az ki nem nyúzatik, nem nevelődik. A modern pedagógia aligha vallhatná ezt az elvet, mégis van benne igazság. Az ifjúságnak szüksége van erőpróbákra, nem fogadhatja el készen a készet, „káromkodással lép az életbe” – Martin du Gard szavai szerint – Csohány Kálmán és népi rétegekből jött grafikustársai a népuralom rendjét érezték önmaguk megvalósítása egyetlen esélyének. Küzdelmük azért folyt, hogy az örökös vesztes szerephez szokott népi többség nevében is hitüket, jogukat érvényesítsék.

Az új grafika csak küzdelmét tekintve volt egységes, egyéniségei kezdettől viselték megkülönböztető vonásaikat. Kondor Béla volt – s ez a volt azóta visszavonhatatlanul kétszeres értelmű – a faltörő, szenvedélyes és áldozatos vezéregyéniség. Mellette Csohány Kálmán a töprengő, megtartó, a rohanó időben is helyhez gyökeröző. A szangvinikus és kolerikus kettősök együttes fellépése nagy példák sorát mutatja nálunk, elég Petőfi és Arany, vagy Ady és Móricz párhuzamos alkotóútját említeni. Móricz Zsigmond regényben is megírta az Erdély trilógiában, ahol Báthory Gábor és Bethlen Gábor képviseli az ellentéteiben összefonódó két alkatot.

Csohánynak volt még közelebbi „foggal született” barátja is: Kohán György, a festő. Barátságuk felett alföldi bolyongásaik közben fekete varjúként károgtott a tragikus vég előérzete. Kohán királyi módon pazarolta önégető napjait, szertelen volt és kiszámíthatatlan, Csohány tűzön-vízen át megbízható barátságát a sors ajándékként viselte. Csohány maradt az egyik koronatanúja az üzött farkas zsenialitásának, melyet éppoly tudatosan igyekeznek degradálni és feledésbe meríteni a bennszülött-ellenes tendenciák, ahogyan életében megtagadták tőle a szalonképességet.

Ha már barátairól esik szó, akkor Supka Magdolnát, Csohány művészetének legjobb értőjét és írói tolmácsolóját is meg kell említeni. Supkának kiváltságos érzéke van a kortárs expresszív magyar képzőművészet legjavához. Írásai fel tudnak emelkedni a művekhez, tevékenysége visszaható erejű mindabban, amit vállalni tudott.

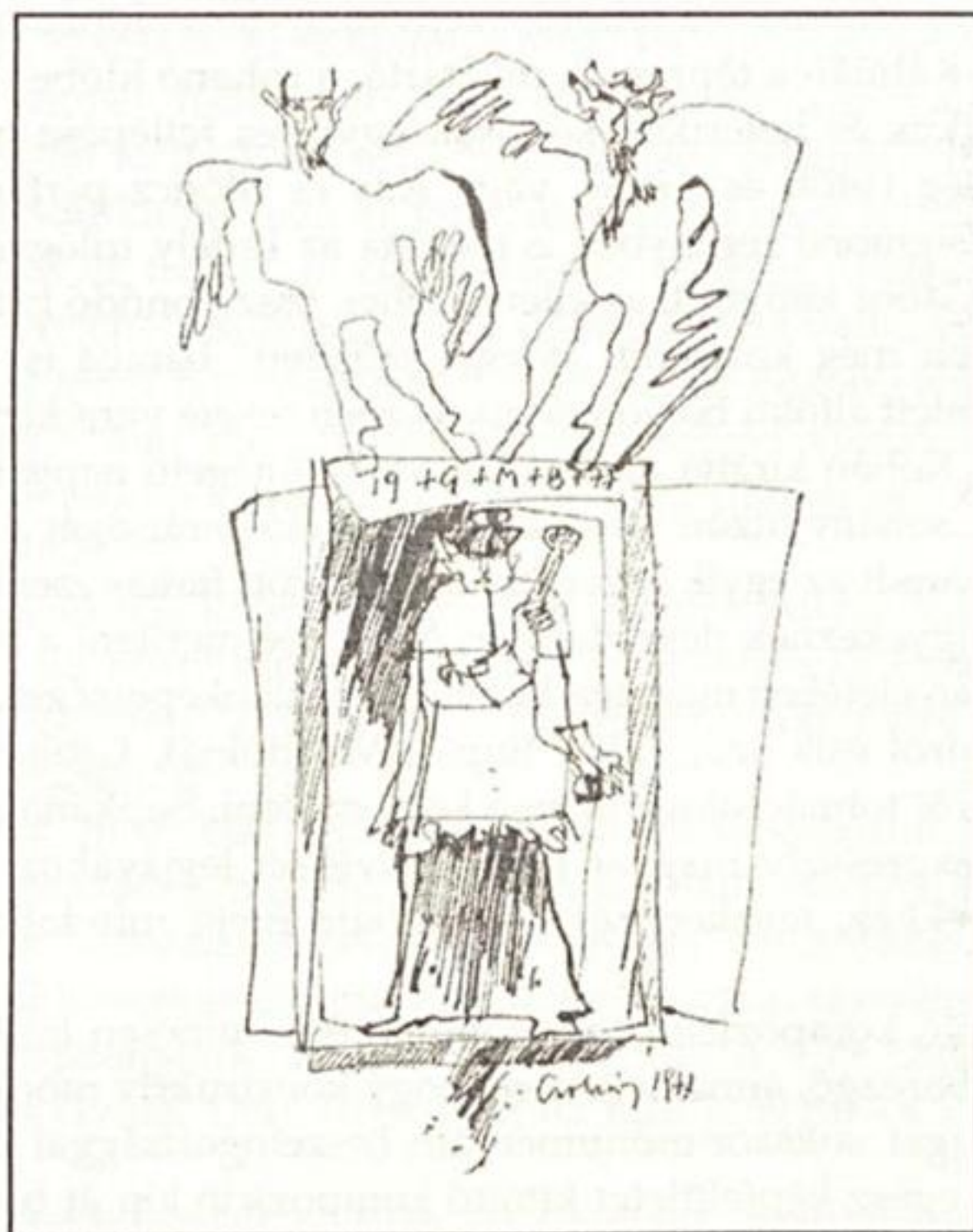
Csohány Kálmán kompozícióin az érzelmi átélés nincsen lezárva, a jelek értelme nyitott és továbbrezgő, annak ellenére, hogy konstruktív módon, világos, tiszta, zárt szerkezetességgel, sokszor monumentális összefogottsággal komponál. Súlyos, reális, statikus, az egész képfelületet kitöltő kompozíció lép át belső feszültségével a látomás birodalmába, és oda is magával viszi a beírodott élményeket, mintha önmagával együtt nekünk is látna. Ezen a ponton Csohány új területet hódított a magyar művészetnek, mely anteuszi erőforrásait alig vitte ikaroszi vállalkozásokba.

Ósi, elsüllyedt tapasztalatok és új csodák elválaszthatatlan egysége szól hozzánk rézkarcaiból, az etnikum nyelvi titkaihoz tartozó ritmust, formarendet, látásmódot járnak át az új időknek, új dalai.

Csohány népisége nem átvett elemekre épül, hanem látásmód, amely annyira áttételes, hogy csak zamatát, illatát érezzük; könyv, melynek lapjai közt valaha rozmaringszálat préseltek. A madarak, fák, kapuk, szárnyas angyalok jelkép értelme csak egy-egy művén belül közelíthető meg, nem szerkesztett jelképrendszert belőlük.

Az emberi sors törvénye alól nem ismer menekvést, nem kínál vigaszt, feloldódást, csak a szembenézés katarziszát. Ember és létezés újból és újból az örvény szélére húzza, de az elfogadhatatlannal való számvetéskor nem kap az önámítás szalmaszálához. A Fekete bárány, vagy a Katona végső és megfellebbezhetetlen ítéletet sűrít. Csak ez a két lap mennyi mindent elmondhat a mi századunkról.

Csohány műve nem apró, múlandó érdekek mellett vagy ellen születik. Hiába sürgetnek stílusváltogatásra, praktikus szolgálatokra, attrakciókra, megyen a maga útján. Cipeli magával hamuba sült pogácsaként gyermekkori kapcsolatát a természettel, sorsbeli közösségét a néppel, melyből úgy vált ki, hogy nem vált el tőle, találkozásait az emberséggel és az embertelenséggel, az elvesztettek emlékezetét és a jövődők elvesztésének sejtelmeit. Lehet, hogy szerzeményei „egyfurulyás” dalok mégis átfogják a közelt és távot, mély, őszinte megnyilatkozások csodálatosan eredeti művészettel.

Illusztráció

Bosnyák Sándor: Mit látnék álmomban? (Budapest, 2000)